

1.4 Skladna uporaba UI

Kljužno sporočilo

Pravne praznine ni. Zakonodaja o varstvu podatkov je veljala ves čas.

- Urnik se je premaknil. Obveznosti za visokotvegano UI v izobraževanju se začnejo 2. decembra 2027, ne avgusta 2026. Preverite gradiva svoje šole.
- Že zavezujoče od februarja 2025. Prepoznavanje čustev v šolah je prepovedano, šole, ki uvajajo UI, pa morajo zagotoviti usposobljenost osebja. Označevanje vsebin, ustvarjenih z UI, se začne avgusta 2026.
- Najzahtevnejša plast je varstvo podatkov. Brez osebnih podatkov o učencih brez pogodbe, ki izključuje urjenje modela na vaših vnosih; privolitev običajno ne zadošča; brisanje imen ni anonimizacija.
- Pri avtorskih pravicah je problem nalaganje. Izjema za poučevanje ne zajema vnašanja zaščitene del v UI.
- Detektorji ne zdržijo kot dokaz. Utemeljeno sklepanje iz konkretnih znakov pa zdrži. Pravila morajo biti jasna vnaprej, označevanje pa je boljše od prepovedi.
- Ocene ostajajo v rokah ljudi – in žigosanje predloga UI ni človeška odločitev.
- Odgovornost je pri nabavi, ne pri vas – skladnost pa omogoča delo. Šole z jasnimi pravili so tiste, katerih učitelji poročajo, da prihranijo največ časa.

“ Če si zapomnite le en stavek s te strani: **Skladnost je hiša, ne zid.**

Bralni dnevnik, tretji pogled

Naš devetošolec, njegov bralni dnevnik, sum njegove učiteljice. V poglavju 1.2 je šlo za vprašanje učenja; v poglavju 1.3 za strokovno presojo. Tu gre za sodni spis.

Decembra 2025 je upravno sodišče v Hamburgu v Nemčiji odločalo o nujnem pravnem sredstvu v tej zadevi. Učiteljica je opazila, da se dnevnik po slogu pisanja ni ujemal z dečkovim pisanjem pri razrednem testu. Posledično je šola to obravnavala kot goljufijo. Sledila je nujna pritožba, s katero so to poskušali ustaviti, a sodišče jo je zavrnilo. Neprijavljena uporaba UI pri šolskem delu šteje za goljufijo, tudi kadar šola nima izrecnega pravila proti UI. Vsi učenci morajo domnevati, da morajo delati samostojno, razen če jim je bilo povedano, kateri pripomočki so dovoljeni. Ena opomba, ki jo velja upoštevati že na začetku: gre za odločitev enega samega sodišča, ki še ni pravnomočna.

To je pravi trenutek, da naslovimo najpogostejšo zmoto na tem področju. Pravne praznine ni. Nikoli je ni bilo.

Hiša ima tri nadstropja

Večina učiteljev si zakonodajo o UI predstavlja kot en sam zid, ki se gradi nekje v Bruslju. Vendar si je bolj koristno predstavljati hišo, v kateri že živite. Temelj je varstvo podatkov. Je nosilen. Postavljen je bil pred leti. Ureja vaš torkovo dopoldne. Zgornje nadstropje je Akt EU o umetni inteligenci, evropski zakon o UI, ki sisteme razvršča glede na njihov potencial za škodo in nalaga strožje obveznosti, višje kot je tveganje. Delno je naseljeno in še vedno v gradnji, rok dokončanja pa je bil pravkar prestavljen. Vrata in okna so avtorsko pravo in izpitno pravo – majhna in specifična, in se jih dnevno dotikamo, ne da bi to opazili.

Pritli?je: varstvo podatkov, jasnejše, kot mnogi mislijo

Za obdelavo osebnih podatkov nekoga je vedno potrebna pravna podlaga. Kot javni organ šola svojo podlago v bistvu črpa iz svojih zakonsko določenih nalog po šolski zakonodaji. Splošne licence, ki bi šla z nazivom učitelja, ni.

Iz tega sledijo tri posledice, ki tvorijo praktično jedro tega poglavja.

Privolitev ne ponuja rešitve. Ena očitna rešitev bi bila preprosto vprašati starše. Vendar ima ta pristop dve pomanjkljivosti. Prvič, privolitev mora biti dana svobodno. V šolskem kontekstu, kjer so ocene dejavnik, prošnja učitelja ne pomeni svobodne izbire. Drugič, privolitev mora biti informirana, kar je težko doseči, kadar nihče ne ve, kje bodo podatki končali. Dovoljenje mora izhajati iz šolske zakonodaje, ne iz podpisa, saj se s tem odgovornost premakne navzgor, stran od vas.

Odstranitev imen ne anonimizira podatkov. Leta 2024 so nemški organi za varstvo podatkov skupno izjavili, da so podatki še vedno osebni, če je osebo iz konteksta še vedno mogoče prepoznati. To je v šolah še posebej problematično, ker vrste besedil, pri katerih si učitelji najbolj želijo pomoč – kot so eseji, prosto pisanje in učni dnevnik – avtorja razkrijejo prek sloga.

Ločnica je pogodba: ponudnik lahko obdeluje vaše podatke, če to počne strogo po vaših navodilih in obstaja pisni dogovor o tem. Vendar se dogovor sesuje v trenutku, ko ponudnik to, kar vnesete, uporabi za svoje lastne namene, saj takrat ne dela več v vašem imenu. Praktični preizkus je torej naslednji: ali tak dogovor obstaja in ali izključuje urjenje modela na vaših vnosih? Če ne, se osebni podatki ne smejo vnašati.

Dve opombi, ki ju velja omeniti: podatki o zdravju, invalidnosti in posebnih vzgojno-izobraževalnih potrebah so po pravu EU deležni še strožjega varstva, vsaj ena nemška zvezna dežela (Baden-Württemberg) pa je z ministrskim odlokom njihovo uporabo v sistemih UI izrecno prepovedala. Kadar so vpletene zasebne naprave, pravna odgovornost leži pri šoli, ne pri vas osebno, kar razbremeni vas in zavezuje vašega ravnatelja.

Zgornje nadstropje: kaj Akt o UI že zahteva in česa še ne

Tu je popravek, zaradi katerega je večina obstoječih navodil zastarelih. Julija 2026 je EU preložila najtežji sklop obveznosti Akta o UI za izobraževanje – tistih, ki veljajo za sisteme, uvrščene med visokotvegane, torej sisteme, ki se uporabljajo za odločanje o sprejemu, ocenjevanje tega, kar so se učenci naučili, ali njihovo nadzorovanje med izpiti – z avgusta 2026 na 2. december 2027. Veliko gradiv, napisanih leta 2025 in v zgodnjem 2026, še vedno navaja stari datum. Če to velja za dokument na vaši šoli, potrebuje opombo.

Bolj koristen popravek gre v drugo smer: to, kar že velja, je podcenjeno, tisto, o čemer se neskončno razpravlja, pa še ne velja.

Dve stvari sta zavezujoči od 2. februarja 2025.

- Prepoznavanje čustev v šolah je izrecno prepovedano. Sistemi, ki trdijo, da berejo občutke učencev – zaznavanje pozornosti, analitika razpoloženja, ocenjevanje 'angažiranosti' prek spletne kamere – niso siva cona. Uvrščeni so na kratek seznam praks, ki so preprosto prepovedane.
- Šole, ki uvajajo UI, morajo zagotoviti, da njihovo osebje ve, kaj počne z njo. K temu ni pripisana nobena kazen, zato je pogosto spregledano. Kljub temu je zavezujoče.

To drugo obveznost preberite skupaj s poglavjem 1.3, in nekaj se poveže. Vrzal med poznavanjem UI in sposobnostjo poučevanja z njo ni več le strokovni problem. Od februarja 2025 je pravna obveznost.

Od 2. avgusta 2026 je treba vsebino, ustvarjeno z UI, tako tudi označiti. Od 2. decembra 2027 sistemi, ki se uporabljajo za odločanje o tem, kdo je sprejet, za ocenjevanje tega, kar so se učenci naučili, ali za njihovo nadzorovanje med izpiti, veljajo za visokotvegane. Kdorkoli uporablja tak sistem, s tem prevzame obveznosti, ki jih ta prinaša. Med njimi je tudi zahteva, da so osebe, ki ga nadzorujejo, po besedah akta, 'usposobljene, izurjene in pooblaščen'. Bodite pozorni na besedilo. Zakon je prišel do enakega zaključka kot pedagogika: nadzor brez strokovnega znanja ni nadzor.

Vrata in okna: avtorske pravice in izpiti

Presenetljivo je tisto, kar pride ven, lažji del. Besedilo ali slika, ki jo ustvari UI, na splošno nima človeškega avtorja v smislu, ki ga zahteva avtorsko pravo, zato je običajno samo po sebi brez avtorskih pravic. Vendar to ne pomeni zagotovila, da je 'čisto': v prvi večji evropski sodni odločbi te vrste je sodišče v Münchnu ugotovilo, da si je klepetalnik zapomnil besedilo pesmi in ga skoraj dobesedno reproduciral. Sodišče je odgovornost naložilo ponudniku, ne osebi, ki je vnesla poziv. Ali bi bil lahko odgovoren tudi učitelj, ki tako gradivo posreduje naprej, je trenutno odprto vprašanje. Jasnejši problem je, kaj gre noter, a pomnite, da gre za vprašanje avtorskega prava, ne Akta o UI. Akt o UI ne pove ničesar o tem, kaj smejo učitelji vnašati v sistem; to ureja starejše in povsem ločeno področje prava.

Izjema, ki učiteljem dovoljuje kopiranje gradiva za svoj pouk, zajema natanko to: kopiranje omejenega deleža dela za ta razred. Nalaganje zaščitenega dela v komercialni sistem UI je drugačno dejanje, izjema pa ga ne obravnava. Gradivo, namenjeno šolskemu pouku, kar so predvsem učbeniki, je iz izjeme v vsakem primeru izključeno. Skeniranje poglavja, da bi ga dali povzeti, je torej vsakdanje dejanje, ki ga izjema za poučevanje očitno ne pokriva.

Koliko naj vas to skrbi? Manj, kot nakazuje vrzel, in več kot nič. Vprašanje je resnično nerešeno: noben višje sodišče o tem še ni odločalo, strokovna literatura pa obstoječe izjeme šteje za slabo prilagojene tej situaciji. Kadar imetnik pravic ugovarja, bi šlo za civilnopravni zahtevek, v praksi pa je to zadeva šolske politike in nabave, ne nekaj, kar bi lahko rešil posamezen učitelj. Kar pa ni nerešeno, je ozek primer, in to je črta, ki si jo velja zapomniti: šolski učbeniki in založniško gradivo naj sploh ne gredo v orodja UI – ne skenirano, ne prepisano, tudi ne za izdelavo delovnega lista.

Sodna praksa na tem področju se po Evropi trenutno zdi neskladna. Februarja 2026 je upravno sodišče v Kasslu v Nemčiji o dveh univerzitetnih primerih odločilo enako, in ostro: kadar je študent podpisal izjavo, da je delo njegovo lastno, je meja prekoračena 'že z eno samo neprijavljeno uporabo generativne UI'. Pariško upravno sodišče je februarja 2026 univerzi prepovedalo kakršno koli sankcioniranje študenta: ta namreč ni sprejela nobenega pravila o uporabi UI, brez vnaprej določenega pravila pa ni bilo disciplinske kršitve, ki bi jo bilo mogoče ugotoviti. Švedsko pritožbeno sodišče je prej prišlo do enakega izida ob skoraj identičnem dejanskem stanju kot nizozemski primer, ki se je iztekel nasprotno. V tem primeru je študent predložil izmišljene vire, a pravila predmeta so pri domačih nalogah dovoljevala 'vse pripomočke', zato ni bilo ničesar, kar bi bilo mogoče kršiti. Kjer je bilo ponarejanje jasno dokazano in je pravilo obstajalo, so sodišča sankcije potrdila. Nizozemsko vrhovno upravno sodišče je tako odločilo leta 2025.

Vzorec med jurisdikcijami torej ni stvar posameznih držav. Gre za to, ali je pravilo obstajalo vnaprej in ali je bila goljufija dejansko dokazana.

Za prakso iz tega sledijo tri pravila.

- Detektorji ne nosijo dokaznega bremena. Kar zakon dovoljuje, je sklepanje na podlagi tipičnih znakov. Sem sodijo ponavljajoče se, nenavadno dodelane formulacije, neskladje med tem, kar znajo napisati, in tem, kar znajo povedati, ter viri, za katere se izkaže, da ne obstajajo. Učenec lahko nato to pojasni. To je legitimna pot, in ne zahteva programske opreme. Izpis detektorja je kvečjemu en znak med drugimi. Stopnja napak, o kateri smo poročali v poglavju 1.3, orodje naredi neuporabno kot dokaz.

- Pravila morajo biti jasna pred ocenjevanjem, ne po njem. Niti splošna prepoved niti splošno dovoljenje ne zdrži. Deluje izjava o samostojnem delu s splošno klavzulo o UI, skupaj z obveznostjo navesti, kaj je bilo uporabljeno. V Nemčiji je leta 2026 najdlje šla Bavarska: njene univerze UI pri nenadzorovanem ocenjevanju sploh ne smejo prepovedati, morajo pa od študentov zahtevati, da to prijavijo. Označevanje namesto prepovedi.
- Ocene ostajajo v rokah ljudi. Nobena odločitev s pravnimi posledicami za osebo ne sme biti prepuščena zgolj stroju, ocena pa je taka odločitev. Nemška Stalna konferenca ministrov za izobraževanje to pove še ostreje: ocenjevanje je naloga, ki jo lahko opravljajo le učitelji. Ključno je, da formalno potrjevanje predloga UI ne šteje za človeško odločitev. Tako se potrdi tudi ugotovitev iz prejšnjih poglavij: napačna povratna informacija UI je hkrati pedagoški in pravni problem.

Pravo, etika in didaktika torej vsi vodijo do istega odgovora: ocenjujte proces, ne le izdelka.

Prava naslovljenka odgovornosti

Kot odziv je Nemčija uvedla državno zagotovljena šolska okolja za UI. To so preverjene platforme z izpogajanimi pogodbami, namesto da bi učiteljem prepustili, naj se prijavijo na karkoli je brezplačno. Čeprav te rešujejo probleme, ki jih posamezni učitelji ne morejo rešiti sami, so še vedno kritizirane zaradi tega, kako so upravljane, ali jih učitelji dejansko sprejemajo in ali so ocenjevanja, ki jih podpirajo, zanesljiva. Ker je uvajanje trenutno omejeno na izbrano skupino šol in določene predmete, bo treba v naslednjih mesecih spremljati, kako se učitelji znajdejo s temi platformami.

Kar je posebno, je ožje, kot se morda sprva zdi, in vredno je to natančno povedati: namesto da bi razpisala javno naročilo ali kupila dostop do tuje platforme, je Nemčija edini evropski sistem, kjer državni organ platformo sam zgradi in upravlja. Tudi Francija zagotavlja platformo za celotno generacijo učencev, vendar jo je naročila, izvajata pa jo dve zasebni podjetji: eno je napisalo programsko opremo, drugo gosti podatke. Večina preostale celine je preprosto kupila eno od obstoječih. Slovaška je šla najdlje, s 20.000 licencami za fakultete za izobraževanje učiteljev, ki naj bi jih do leta 2026 razširili na približno 80.000 šolskih učiteljev. Država bo plačala le za dejansko uporabljene licence, ponudniku pa je s pogodbo prepovedano urjenje modela na slovaških šolskih podatkih. Estonija je podobno ureditev izpogajala za svoje višje srednje šole, Severna Irska pa je vložila 10,7 milijona funtov v licence za vse učitelje na vseh šolah. Pogodbeno jamstvo, da se vaši vnosi ne uporabljajo za urjenje – lastnost, za katero je bila zasnovana nemška platforma – je torej mogoče preprosto kupiti.

Da nekaj zgradite sami, vam samodejno ne da več nadzora. Nemška platforma, kot je opozorilo eno panožno združenje, teče na istih komercialnih jezikovnih modelih kot vse druge, na evropskih strežnikih. Francoski sistem je, nasprotno, gostovan v Franciji pod najvišjo varnostno certifikacijo, ki jo izdaja francoska država. Ena država je zgradila površino in najema motor, druga pa je kupila programsko opremo in obdržala ključne zgradbe. Nobena od možnosti ni jasno bolj 'suverena' izbira, kar velja upoštevati, preden ta izraz uporabimo.

Nizozemska je ubrala drugačen pristop, in vredno ga je poznati, ker ponuja bolj pošten odgovor na isto vprašanje. Namesto gradnje ali nakupa so se nizozemske šole in univerze povezale in dale glavne ponudnike formalno oceniti. Ko so preučili asistenta UI podjetja Microsoft, so odkrili dve nerešljivi težavi: merila za samodejni filter vsebine, ki jih ponudnik ni hotel razkriti, in hrambo osemnajst mesecev diagnostičnih podatkov, ki je ni bilo mogoče utemeljiti. Pogajali so se. Marca 2026 pa je ponudnik zavrnil spremembe. Ocena zato ostaja 'jantarna', nizozemskim šolam pa svetujejo previdnost in lastno presojo od primera do primera, namesto splošne odobritve. Ena država je tveganje odpravila tako, da je zgradila okoli njega, druga pa si je stvar podrobneje ogledala in se odločila, da še ni pripravljena. Oba pristopa ponujata rešitve za problem, predstavljen na začetku tega poglavja.

Primerjava razreši še eno stvar. Pritožba, da imajo učitelji raje brezplačnega klepetalnika kot uradnega, ni posledica neuspešnega izvajanja v Nemčiji. V Estoniji, kjer je država izpogajala dostop za vsakega dijaka višje srednje šole, je po enem letu uradnega klepetalnika tedensko uporabljala komaj več kot tretjina. Izkazalo se je, da je večina od njih brezplačna orodja uporabljala že pred začetkom programa. Povsod se preverjeno okolje poteguje s tistim, ki je bolj priročno. Zagotoviti uradno orodje je potrebno. Ni pa dovolj.

Vendar strukturna ugotovitev ostaja: skladnost je omogočitveni pogoj, ne ovira. Se spomnite, kaj je bilo rečeno v poglavju 1.2? Šole z jasnimi pravili so bile tiste, katerih učitelji so povedali, da so prihranili največ časa. Noben od virov, na katerih ta poglavja temeljijo, ne kaže v drugo smer.

Revision #9

Created 2026-09-02 10:48:02 UTC by Alexander

Updated 2026-09-03 14:57:07 UTC by Alexander